

МЕХАНІЗМИ ПРОГРЕСУВАННЯ ІНСУЛІНОРЕЗИСТЕНТНОСТІ У ВАГІТНИХ ЖІНОК З ОЖИРІННЯМ

Мета роботи – вивчення механізмів прогресування інсулінорезистентності у вагітних жінок з ожирінням різного ступеня.

У прогресуванні інсулінорезистентності у вагітних жінок з різним ступенем ожиріння провідну роль відіграють “ендоплазматичний стрес”, макрофагальна інфільтрація жирової тканини, підвищена продукція прозапальних інтерлейкінів (ІЛ-1 β , ІЛ-6) та лептину, які ініціюють розвиток системного запалення з уповільненим перебігом.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ожиріння, вагітність, інсулінорезистентність, інтерлейкіни, системне запалення.

ВСТУП. Ожиріння – одне з найбільш розповсюджених соціально значущих захворювань, яке є фактором ризику акушерських та перинатальних ускладнень: невиношування вагітності, гестози, фетоплацентарна недостатність, затримка внутрішньоутробного розвитку плода, порушення контрактильної здатності матки та інші [4, 12, 15].

Ініціальним механізмом розвитку ускладнень при ожирінні, на думку більшості дослідників, є інсулінорезистентність – зниження чутливості клітин до інсуліну [6, 18]. Екзогенними факторами, які спричиняють розвиток інсулінорезистентності, є надмірне харчування та малорухливий спосіб життя.

Фізіологічна інсулінорезистентність характерна для перебігу вагітності у жінок з нормальною масою тіла. Вона направлена на адекватне забезпечення інтенсивного росту плода, який на три порядки вищий, ніж інтенсивність росту тканин матері (матка, молочні залози) [3]. Перша половина вагітності супроводжується збільшенням утилізації глюкози, а в ІІІ триместрі у плода спостерігається накопичення жиру [8]. В осіб з ожирінням β -клітини секретують підвищену кількість проінсуліну, реакція на введення інсуліну знижена, а підшлункова залоза реагує гіпертрофією острівців Лангерганса [2].

Мета даної роботи – вивчення біохімічних механізмів прогресування розвитку інсулінорезистентності у вагітних з ожирінням різного ступеня.

© К. В. Тарасенко, 2014.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ. Під спостереженням перебувало 122 вагітних жінки з ожирінням різного ступеня, віком від 18 до 36 років, терміном вагітності 9–12 тижнів, із яких першу групу склали 43 вагітних з ожирінням І ступеня, другу групу – 35 вагітних з ожирінням ІІ ступеня та третю групу – 10 вагітних з ожирінням ІІІ ступеня. Контрольна група включала 34 жінок з фізіологічною масою тіла аналогічного віку та терміну вагітності. Ступінь ожиріння вагітних оцінювали за методом Н. С. Луценко [7].

Обстежені жінки дали інформовану згоду на проведення клініко-біохімічних досліджень. Проби крові для досліджень забирали з ліктьової вени вранці натщесерце. Концентрацію інсуліну в сироватці крові визначали імуноферментним методом з використанням стандартного набору “Insulin Elisa” (Німеччина), вміст глюкози – глюкозооксидазним методом. Наявність інсулінорезистентності оцінювали за індексом CARO, який розраховували за формулою: Індекс CARO = Глюкоза (ммоль/л) / Інсулін (мкОд/мл).

Системне запалення оцінювали за рівнем цитокінів – ІЛ-1 β , ІЛ-6, а також високочутливого С-реактивного білка (вчСРБ), які визначали імуноферментним методом за допомогою тест-системи (ЗАТ “Вектор-Бест”, Росія) та CRPELISA (DRG, США) відповідно.

Обробку матеріалів досліджень проводили з використанням комп’ютерної програми Statistica 6,0 (StatSoft, США) та методом варіаційної статистики з використанням t-критерію

Стьюдента. Достовірними вважали розбіжності при $p < 0,05$.

РЕЗУЛЬТАТИ Й ОБГОВОРЕННЯ. Встановлено, що інсулінорезистентність у вагітних з ожирінням прогресує з підвищенням маси тіла та ступеня ожиріння (таблиця). Так, індекс CARO у вагітних з ожирінням I ступеня становив 82,9 %, при ожирінні II ступеня – 41,4 %

порівняно з контрольною групою вагітних (з нормальною масою тіла). Це означає, що зі збільшенням інсулінорезистентності відповідно зменшується надходження в клітини глюкози з участю транспортних систем GLUT-4. За цих умов виникає компенсаторна гіперінсулінемія як прояв активації функції підшлункової залози у вагітних залежно від ступеня ожиріння (таблиця).

Таблиця – **Метаболічні показники у вагітних жінок залежно від ступеня ожиріння (M±m)**

Показник	Контрольна група	Основна група		
		ожиріння I ступеня	ожиріння II ступеня	ожиріння III ступеня
Маса тіла, кг	61,32±1,99	86,45±1,98*	95,38±2,37*	104,75±3,30*
Інсулін, мкОД/мл	13,97±2,02	21,99±5,45	38,90±10,72	23,85±4,11
Глюкоза, ммоль/л	4,19±0,07	4,32±0,10	4,40±0,11	4,68±0,28
Індекс CARO, ум. од.	0,41±0,04	0,34±0,04	0,17±0,03*	0,31±0,07
Інтерлейкін-1β, пг/мл	8,37±1,38	14,71±1,97*	18,39±4,31*	11,78±3,11
Інтерлейкін-6, пг/мл	8,91±1,47	15,70±2,68*	18,49±2,26*	4,48±0,28*
вЧСРБ, мг/л	7,58±0,97	10,93±0,68*	14,0±0,96*	14,12±1,79*

Примітка. * – достовірність різниці з контрольною групою ($p < 0,05$).

Ожиріння характеризується надмірним накопиченням в адипоцитах ліпідних вакуолей великих розмірів [11], що порушує функцію всіх органел, особливо ендоплазматичного ретикулума, та сприяє формуванню “ендоплазматичного стресу”, незавершеного фолдинга – синтезу білків з порушеною просторовою формою, що знижує їх біологічну активність. Ожиріння асоціюється з макрофагальною інфільтрацією жирової тканини [19]. У відповідь на утворення нефізіологічних протейнів клітини імунної системи продукують цитокіни – первинні медіатори системного запалення [13, 16]. Про запуск системного запалення з уповільненим перебігом при ожирінні свідчать підвищена продукція цитокінів та ініціація синтезу білків гострої фази – вторинних медіаторів системного запалення, зокрема С-реактивного білка.

За нашими даними, у вагітних з ожирінням вміст прозапальних цитокінів – ІЛ-1β та ІЛ-6 зростає зі збільшенням маси тіла, досягаючи максимальних значень у жінок з ожирінням II ступеня (таблиця). Доведено, що порушення продукції цитокінів та надмірна запальна відповідь можуть бути причиною переривання вагітності в ранні терміни [14, 17].

Про розвиток системного запалення з уповільненим перебігом у вагітних з ожирінням свідчить паралелізм змін вмісту ІЛ-1β, ІЛ-6 та вЧСРБ в сироватці крові залежно від ступеня ожиріння (таблиця).

Системне запалення вважають одним із важливих механізмів розвитку “хвороб цивілізації” [5].

Суттєвий внесок у розвиток інсулінорезистентності робить гуморальний медіатор лептин, який відіграє роль ліпостата шляхом зменшення відчуття голоду та зниження апетиту [13]. Раніше було показано, що ожиріння у вагітних супроводжується підвищенням продукції лептину та розвитком лептинорезистентності [10]. Дослідження *in vitro* свідчать про те, що лептин сприяє утворенню цитотоксичного пероксинітриту [1], який викликає розвиток “нітрозативного стресу”, що включає мітохондріальну дисфункцію та індукцію апоптозу [9].

Таким чином, механізми прогресування інсулінорезистентності у вагітних з ожирінням досить складні. Провідну роль у формуванні інсулінорезистентності у вагітних з різним ступенем ожиріння відіграють “ендоплазматичний стрес”, макрофагальна інфільтрація жирової тканини, підвищена продукція прозапальних цитокінів (ІЛ-1β, ІЛ-6) та лептину, які ініціюють розвиток системного запалення з уповільненим перебігом.

ВИСНОВКИ. 1. Підсилення інсулінорезистентності та гіперінсулінемія у вагітних жінок залежать від ступеня ожиріння.

2. Прогресування інсулінорезистентності у вагітних з ожирінням реалізують такі механізми: надмірне накопичення тригліцеридів в адипоцитах, що ініціює підвищення продукції прозапальних цитокінів, розвиток системного запалення з уповільненим перебігом, а також лептинорезистентність.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Вплив лептину на утворення NO, O₂⁻ і ONOO⁻ в ендотеліальних клітинах / М. М. Корда, Т. Я. Ярошенко, С. М. Самборська, І. В. Корда // Мед. хімія. – 2009. – **11**, № 3. – С. 13–17.
2. Генес С. Г. Тучність і функції β-клеток інсулярного апарату піджелудочної залози / С. Г. Генес // Клин. медицина. – 1974. – № 7. – С. 25–32.
3. Гордюнина С. В. Інсулінорезистентність і метаболізм: її роль при фізіологічній вагітності і гестозі / С. В. Гордюнина // Терапевт. арх. – 2008. – № 11. – С. 85–89.
4. Диндар О. А. Особливості перебігу вагітності, пологів та стану новонароджених у жінок з метаболічним синдромом / О. А. Диндар // Семейная медицина. – 2014. – № 2(52). – С. 150–153.
5. Кайдашев І. П. Изменение образа жизни, нарушение энергетического метаболизма и системное воспаление как фактор развития болезней цивилизации / И. П. Кайдашев // Укр. мед. часопис. – 2013. – № 5 (97). – С. 103–108.
6. Коваленко В. Н. Проблемы диагностики и ведения больных с метаболическим синдромом / В. Н. Коваленко, Е. Г. Несукай, А. Ю. Яковенко // Укр. кардіол. журн. – 2006. – № 4. – С. 98–105.
7. Луценко Н. С. Беременность и роды у женщин с ожирением / Н. С. Луценко. – К.: Здоров'я, 1986. – 112 с.
8. Оркодашвили Л. Ш. Сахарный диабет и беременность / Л. Ш. Оркодашвили, В. В. Потин, Н. Г. Кошелева // Пробл. эндокринологии. – 1987. – **33**, № 2. – С. 82–87.
9. Ставнійчук Р. В. Діабетична нейропатія / Р. В. Ставнійчук, Т. М. Кучмеровська // Ендокринологія. – 2014. – **19**, № 2. – С. 156–166.
10. Тарасенко К. В. Вклад лептина в развитие инсулинорезистентности у беременных с ожирением / К. В. Тарасенко // Медицинские новости Грузии. – 2014. – № 3(228). – С. 59–63.
11. Татонь Я. Ожирение: патофизиология, диагностика, лечение / Я. Татонь. – Варшава: Польское мед. издательство, 1981. – 363 с.
12. Тимошина И. В. Влияние ожирения на формирование акушерских осложнений / И. В. Тимошина, Л. М. Комиссарова, В. А. Бурлев // Акушерство и гинекология. – 2009. – № 6. – С. 3–5.
13. Титов В. Н. Лептин и адипонектин в патогенезе метаболического синдрома / В. Н. Титов // Клин. медицина. – 2014. – № 4. – С. 20–30.
14. Трофимович О. В. Особливості цитокінового статусу жінок із ранніми втратами вагітності / О. В. Трофимович // Здоровье женщины. – 2014. – № 2(88). – С. 101–103.
15. Шелестова Л. П. Вагітність і пологи у жінок з аліментарно-конституційним ожирінням (патогенез, профілактика та лікування акушерських і перинатальних ускладнень): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра мед. наук / Л. П. Шелестова; Нац. мед. акад. післядиплом. освіти ім. П. Л. Шупика. – К.: [б.в.], 2012. – 40 с.
16. Якобисяк М. Імунологія (переклад з польської за ред. проф. В. В. Чоп'як). – Вінниця: Нова книга, 2004. – 672 с.
17. Inflammation and pregnancy: the role of the immune system at the implantation site / G. Mor, J. Candenas, V. Abrahams, S. Guller // Ann. N. Y. Acad. Sci. – 2011. – **1221**. – P. 80–87.
18. Matsusava Y. The concept of metabolic syndrome: contribution of visceral fat accumulation and its molecular mechanism / Y. Matsusava, T. Funahashi, T. Nakamura // J. Atheroscler. Thromb. – 2011, **18**. – P. 629–639.
19. Weisberg S. P. Obesity is associated with macrophage accumulation in adipose tissue / S. P. Weisberg, D. Mc Cann, M. Desai [et al.] // J. Clin. Invest. – 2003. – **112**. – P. 1796–1808.

К. В. Тарасенко

УКРАИНСКАЯ МЕДИЦИНСКАЯ СТОМАТОЛОГИЧЕСКАЯ АКАДЕМИЯ, ПОЛТАВА

МЕХАНИЗМЫ ПРОГРЕССИРОВАНИЯ ИНСУЛИНОРЕЗИСТЕНТНОСТИ У БЕРЕМЕННЫХ ЖЕНЩИН С ОЖИРЕНИЕМ

Резюме

Цель работы – изучение механизмов прогрессирования инсулинорезистентности у беременных женщин с ожирением разной степени.

В прогрессировании инсулинорезистентности у беременных женщин с ожирением разной степени ведущую роль играют “эндоплазматический стресс”, макрофагальная инфильтрация жировой ткани, повышенная продукция провоспалительных цитокинов и лептина, которые инициируют развитие системного воспаления с замедленным течением.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: ожирение, беременность, инсулинорезистентность, интерлейкины, системное воспаление.

MECHANISMS OF INSULIN RESISTANCE PROGRESSION IN PREGNANT WOMEN WITH OBESITY

Summary

The aim of the present study is to research mechanisms of insulin resistance progression in pregnant women of different obesity classes.

An excessive accumulation of large lipid vacuoles initiating "endoplasmic stress", a macrophagal infiltration of the adipose tissue and an increased production of proinflammatory interleukins (IL-1 β , IL-6) together with slow systemic inflammation and development of leptin resistance greatly contribute to insulin resistance progression in pregnant women with obesity.

KEY WORDS: obesity, pregnancy, insulin resistance, interleukins, systemic inflammation.

Отримано 10.07.14

Адреса для листування: *К. В. Тарасенко, Українська медична стоматологічна академія, вул. Шевченка, 23, Полтава, 36023, Україна.*